

Avaluació de l'estat de sobirania alimentària a Catalunya

Alumne: Albert Tarragó Pèrez

Tutora: Marta Guadalupe Rivera

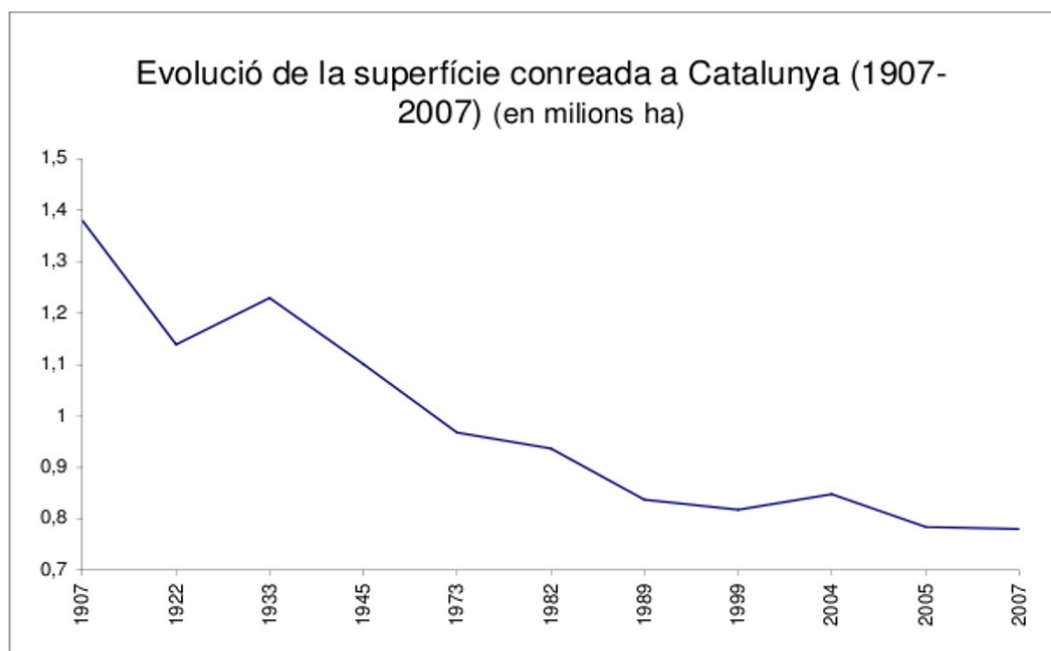
El concepte de sobirania alimentària va sortir a la llum per primer cop el 1996, dins de la Cimera Mundial de l'Alimentació de la FAO a Roma. El concepte va ser proposat per Via Campesina, el sindicat agrari més gran del món, i pretenia ser una nova estratègia per als pobles que pretenia trencar amb les polítiques neoliberals imposades pels grans organismes internacionals (Organització Mundial del Comerç, el Banc Mundial i el Fons Mundial Internacional). Es tractava d'un concepte que col·locava al centre del debat polític als productors agrícoles, per protegir-los i donar-los suport enfront dels mercats agraris neoliberals, i prioritzava els mercats locals i nacionals per trencar amb els internacionals, enfortint l'agricultura, la pesca i la ramaderia familiar i col·locant la producció alimentària, la distribució i el consum sobre la base de la sostenibilitat social, econòmica i ambiental.

La transformació del món rural

En l'últim segle el món rural ha sofert un conjunt de canvis que han transformat completament la seua estructura i han transformat l'agricultura i ramaderia catalanes en un centre productor més de la lògica capitalista global, i com a resultat amb una important pèrdua de sobirania alimentària.

La gràfica 2 reflecteix la situació d'abandonament de l'agricultura i la ramaderia a Catalunya en l'últim segle, en què la transformació del món rural ha comportat l'abandonament de moltes terres i la sobreexplotació de moltes altres. L'augment de la mecanització i tecnificació en l'agricultura i la ramaderia ha fet que moltes de les terres de difícil accés per a la maquinària hagin estat abandonades i s'hagi intensificat el cultiu en les terres més fàcilment mecanitzables. El resultat ha estat la gran disminució del territori administrat per la pagesia i ramaderia, que ha passat a utilitzar molt menys territori aplicant un canvi en els sistemes

productius –d’extensius a intensius- que han dut a un major aport de productes industrials i recursos tècnics. Aquests canvis en els sistemes productius –l’acceleració del productivisme- han portat a augmentar la interrelació amb els subsectors agroindustrials, en que hi ha cada cop una major dependència del sector agrari i ramader a l’agroindústria.

Font: Paül, V (2006) L'ordenació dels espais agraris metropolitans. Plans, gestió i conflictes territorials a la regió de Barcelona. Barcelona: Universitat de Barcelona [Tesi doctoral]

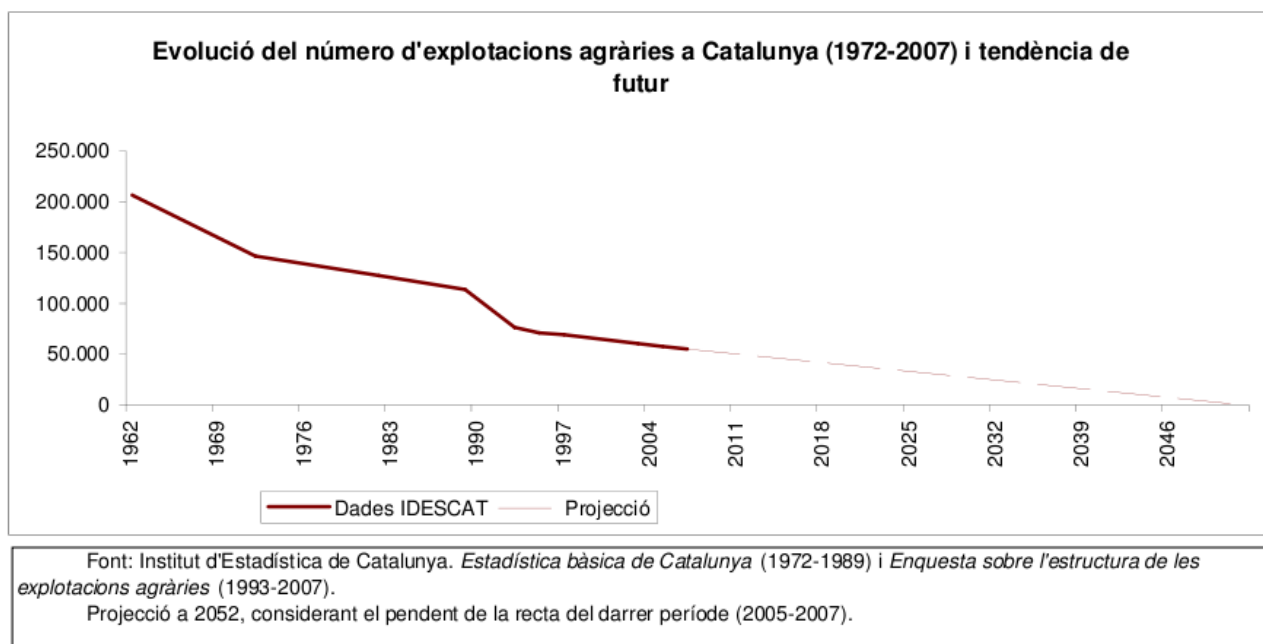
Gràfica 2. La clara disminució de la superfície conreada a Catalunya, evidencia el procés d'intensificació dels cultius, mitjançant l'augment d'energia i tecnologia.

La industrialització va comportar forts canvis profunds i de gran abast, el més important, l'afebliment i la progressiva desaparició de l'explotació familiar pagesa, per l'expulsió de part de la població, així com del seua forma de ser i de fer. L'augment de la mecanització i la motorització va accentuar l'èxode rural, per part de jornalers i mossos, que va ser especialment intens a partir dels anys 60. En el món rural va quedar una població envellida, molts fills van renunciar a l'explotació per canviar d'activitat. Per contra, els nuclis urbans van créixer de forma desmesurada, amb els conseqüents problemes socioeconòmics i ambientals associats, i van deixar el camp sense mà d'obra.

L'agricultura industrialitzada va significar la desaparició del caràcter familiar de la força de treball, l'augment de la productivitat i l'aport de productes industrials i recursos tècnics, que van crear una situació de servitud amb els subsectors agroindustrials. Aquest nou model, basat

en la tecnologia i els combustibles, respon a les idees productivistes i la voluntat d'adquisició de capital de la indústria química i farmacèutica, així com les indústries de llavors i pinsos. L'augment de la producció no sempre ha comportat augment dels ingressos, abandonament per precarietat (agricultura a temps parcial o altres fonts d'ingressos).

Una part de la pagesia s'ha mantingut però les pràctiques d'agricultura familiar tenen molt poc a veure amb l'agricultura actual. La mà d'obra familiar ha anat desapareixent, i s'ha tendit a la masculinització del treball de les explotacions, que són portades pels caps de família, que no tenen relleu familiar, i que poden recórrer a la mà d'obra assalariada. Hi ha hagut una clara tendència a la desaparició de l'autonomia en la pèrdua de coneixements agrònoms, on s'ha acusat el creixement del monocultiu i l'aparició de la ramaderia intensiva desvinculada del territori forestal i agrícola. Les pràctiques agràries venen definides des de les polítiques i mercats exteriors, que suposen la submissió als subministradors d'*inputs*, i en que solament una petita part del preu final del producte és rebut pel productor (i la més gran per les indústries de transformació i comercialització).

Gràfica 3. Font: Agroterritori

El model agroindustrial tecnificat es pren com a model universal i s'ignoren les característiques locals i específiques de cada zona, pel que s'han modificat les relacions amb el territori, modificant les formes de maneig del territori que havien garantit nivells d'equilibri ecològic i el manteniment de la potencialitat productiva; és a dir s'han substituït de processos naturals per factors productius. L'agricultura actual -potser seria més adequat parlar d'agroindústria-

utilitza un espai agrari més petit mitjançant energia fòssil i *inputs* no renovables, que a excepció del treball humà tota la resta *d'inputs* han crescut de manera espectacular, així com la privatització dels recursos col·lectius: coneixements, llavors, etc.

La insostenibilitat de l'agricultura basada en energies no renovables i tecnologia d'alts impactes ambientals i socials, sumat a la gran dependència del sector a la indústria i a les polítiques de creixement i expansió del regadiu sense control, porten a una situació de gran dependència política i energètica que no pot mantenir-se en les explotacions a llarg termini (Gràfica 3).

Aquesta situació atempta contra la sobirania alimentària de Catalunya, doncs la falta d'autogestió en molts dels camps de l'agricultura i la ramaderia són flagrants. Aquest fet, lligat a l'alta dependència dels combustibles fòssils i la seua escassetat, com ja va demostrar Hubbert al 1971 creen una situació d'alta inestabilitat que cal avaluar de forma holística.

Els indicadors que s'han avaluat han estat els següents, ordenats per pilars de la sobirania alimentària i explicada la seua importància com a indicador.

Accés recursos:

- Distribució de la terra: La propietat de la terra és un tema cabdal per a la sobirania alimentària, qui posseeix la terra com a recurs té un patrimoni que pot utilitzar per a diverses finalitats. Els pagesos sense terra estan subjectes a diferents règims de tinença. Cada contracte ve determinat per una serie d'avantatges i inconvenients, per al propietari i l'arrendador, que determinarà la situació actual de facilitat per adquirir terres cultivables.
- Preu de la terra: El preu de la terra sempre ha estat complexe. Les seues pujades i baixades molts cops no estan regides per les lleis d'oferta i demanda, sinó que apareixen molts altres factors distorsionadors. És important valorar l'evolució del preu de la terra per tenir en compte la facilitat de poder esdevenir propietari d'un terreny.
- Espais agraris protegits: Aquest indicador és d'alta importància. Les zones agrícoles catalogades com a parcs agrícoles són espais productius d'alt valor, zones de preservació dels coneixements agraris i ramaders, i espais d'interacció -d'acostament- del món rural a l'urbà. Tot aquest conjunt de funcions fan d'aquestes zones espais a protegir, tot i no tenir un marc legal que les reguli.
- Races autòctones i varietats agrícoles: Les races autòctones i les varietats agrícoles

esdeven un patrimoni genètic seleccionat durant generacions per obtenir productes de major qualitat, millor presència o major resistència a plagues. La seua conservació és cabdal per una bona sobirania alimentària, doncs aquestes races i varietats són les que presenten millor adaptabilitat a l'entorn.

Models de producció:

- Distribució dels principals cultius: La distribució de cultius a Catalunya pot donar una idea de la riquesa productiva del territori. Catalunya és un territori amb una gran ventall de zones climàtiques, que permeten una bona diversitat productiva que cal valorar.
- Evolució de la producció agrària i ramadera: Aquest indicador també és de vital importància, doncs la producció obtinguda dóna una idea de la capacitat productiva del territori, la potencialitat d'alimentar la població interna.
- Producció agroecològica: L'avaluació d'aquest sistema productiu indica quines són les tendències a canvis en el model hegemònic productiu. Cal però diferenciar entre producció ecològica i agroecològica.
- Producció i consum de transgènics: La producció de transgènics no tindria tanta importància en qualsevol àrea d'Europa. Però si tenim en compte que l'any 2009 Catalunya es va consolidar com la regió amb més superfície cultivada de transgènics és comprensible la seua avaluació, tant de superfície com efectes directes i indirectes del seu cultiu.

Consum i alimentació:

- Consum de menjar "ràpid" fora de casa: L'avaluació del consum de menjar "ràpid" dóna una idea de la tendència sobre els canvis d'hàbits alimentaris de la població. La baixa qualitat alimentària d'aquest tipus de productes també serà interessant d'analitzar per veure els hàbits saludables de la població.
- Acompliment dels objectius nutricionals: Per valorar la bona o mala nutrició de la població catalana es fa ús d'aquest indicador, que dóna una idea de les tendències de consum i hàbits alimentaris de la població.

Circuits curts i proximitat

- Quota de mercat de l'alimentació per tipus d'establiments: Per analitzar l'impacte que tenen les grans superfícies comercials i veure la seua evolució temporal es valora

aquest indicador. El major o menor nombre d'establiments d'aquest tipus ens donarà una idea del tipus de comerç i consum.

Medi rural viu i productiu

- Renda agrària i valor afegit brut de l'agricultura: La valoració de la renda agrària serà important a l'hora de tenir en compte la major continuïtat o menor de les explotacions agrícoles i ramaderes.
- Població ocupada al sector primari: El nombre de treballadors ocupats en el sector primari aporta una lleugera idea de la importància del sector respecte la indústria i els serveis.

Serveis en el món rural

- Transport col·lectiu a les zones rurals: La presència de transport col·lectiu a les zones rural es un referent a l'hora d'avaluar la major o menor facilitat de mobilitat i dependència del vehicle privat, per part de la població rural.
- Servei sanitari a les zones rurals: La població rural envellida necessita una major assistència sanitària. En alguns casos, per la manca de servei sanitari a les zones rurals, les persones grans es veuen obligades a marxar a la ciutat a viure per la major facilitat d'accés al servei sanitari.

Relacions de gènere justes

- Mà d'obra agrària per sexes: Per avaluar la paritat de sexes que es dona en la mà d'obra agrària s'avalua aquest indicador. La paritat en la feina al camp hauria de ser equiparable a l'equitat en les zones urbanes.
- Titulars i caps d'explotació: La titularitat de les explotacions marca la presència invisible del patriarcat, pel que cal avaluar la proporció d'homens i dones titulars i les seues edats.

Conclusions:

En general i de forma holística es pot concloure que la sobirania alimentària va per dos camins. Per una banda trobem alguns indicadors que la seua avaluació és molt negativa -com és el cas del cultius de transgènics, l'augment de menjar ràpid, la manca de nutrients provinents de fruita i verdura, la baixada de la despesa en alimentació, la disminució de la població ocupada en el sector primari, el creixement de les grans superfícies comercials o la

baixa disponibilitat de serveis en les zones rurals- que aporten una avaluació molt dolenta de la sobirania alimentària a Catalunya. Però per altra banda hi ha un altre conjunt d'indicadors -augment dels Parc Agraris, augment de la producció ecològica, recuperació de races tradicionals o la adequada distribució de la producció- que deixen entreveure una tendència creixent en la societat per anar cap a la sobirania alimentària.

El problema del model tecnoindustrial de la societat, que també ha estat aplicat a l'agricultura i la ramaderia, és la seua dependència els combustibles fòssils. Aquest factor, juntament amb la lluita pels drets de l'aigua seran els que jugaran un paper més important en el futur del món rural, en el que es decidirà si prendre mesures, per part de la societat i la classe política, per anar cap a una major sobirania alimentària, o si per contra la dependència tecnològica i energètica augmentarà de forma irreversible fins arribar a un punt de crisi alimentària.